De **Drentse flora** in **beweging**

Eind 1999 verscheen de Atlas van de Drentse flora[1], waaraan bijna 20 jaar is gewerkt door de hiervoor speciaal in 1982 opgerichte Werkgroep Florakartering Drenthe (WFD). Sindsdien is er in de Drentse flora veel veranderd. Om zicht op deze veranderingen te krijgen ging in 2001 het WFD-florameetnetproject van start[2]. Dit leverde een schat aan gegevens op die nu zijn samengebracht in een boek dat begin 2026 verschijnt.

Edwin Dijkhuis & Ben Hoentjen (beiden Werkgroep Florakartering Drenthe)

De Atlas- en meetnetperiode

In de Atlas van de Drentse flora is van alle ooit in Drenthe gevonden Standaardlijst-soorten[3] de verspreiding in de periode 1970-1998 weergegeven. Om de veranderingen in de Drentse flora te volgen zijn binnen het WFD-florameetnet per atlasblok vijf kilometerhokken op de lijn ZO-NW opnieuw geïnventariseerd. Met gegevens van het toenmalige FLORON-actualisatieproject leverde dit 521 goed onderzochte kilometerhokken op. Voor de vergelijking met de verspreiding in de atlasperiode (1970-1998) zijn alle in de Nationale Databank Flora & Fauna (NDFF) beschikbare gegevens over de meetnetperiode (2001-2020) uit die kilometerhokken gebruikt.

De Drentse flora in beweging

Net als in de oude Atlas zijn in het nieuwe boek de soorten geordend op basis van hun ecologische voorkeur. Die indeling in ecologische groepen volgen we ook globaal bij het bespreken van enkele trends.

Akkers

In de atlasperiode (1970-1998) was er, buiten enkele akkerreservaten om, al weinig meer over van de voor de Drentse essen zo kenmerkende flora van de ‘eeuwige’ roggeakkers. Aan het lijstje van sterk afgenomen akkeronkruiden van wintergraanakkers moeten we nu ook Grote windhalm en Eenjarige hardbloem toevoegen. Grote windhalm wist zich in de atlasperiode nog aardig te handhaven, maar is in de meetnetperiode in een neerwaartse spiraal beland.

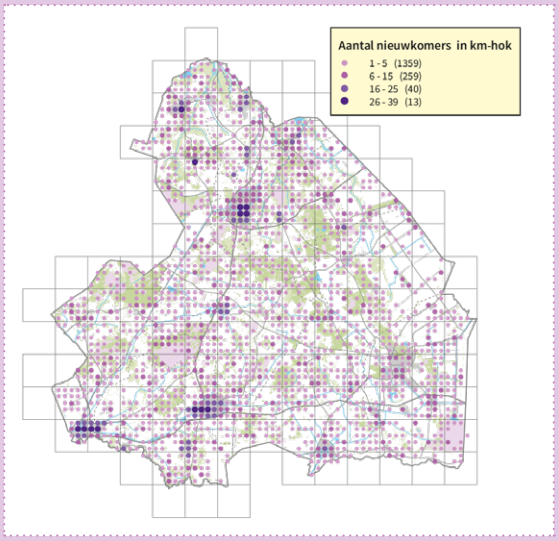
Liefhebbers van verstoorde stikstofrijke grond gaat het daarentegen voor de wind. Tot de sterkst toegenomen akkerplanten behoren Europese hanenpoot, Paarse dovenetel, Zwarte nachtschade, Klimopereprijs en Harig knopkruid. Akkerplanten van voedselrijke leem- en kleigronden, zoals Slipbladige ooievaarsbek, Ingesneden dovenetel, Stippelganzenvoet en Grote ereprijs, nemen op het Drentse zand toe. Warmteminnende grassen als Zuid-Afrikaanse gierst en Glad vingergras hebben geprofiteerd van de toegenomen maisteelt.

Voedselrijke wateren

Bij waterplanten van voedselrijke wateren is het algehele beeld er eveneens een van vooruitgang. Stomphoekig sterrenkroos en Stijve waterranonkel hebben zich het sterkst uitgebreid. Ze hebben hun opmars vooral te danken aan de aanvoer van IJsselmeerwater in droge zomerperioden. Deze waterinlaat bracht Drenthe ook de nieuwkomer Rivierfonteinkruid. In sloten nemen drijvende waterplanten als Veelwortelig kroos en Kikkerbeet sterk toe. Tenger fonteinkruid en aan specifieke kwelmileus gebonden Klimopwaterranonkel en Klein fonteinkruid gaan daarentegen achteruit.
De oeverplanten Zwanenbloem,

Nieuwkomers

Sinds het verschijnen van de Atlas van de Drentse Flora eind 1999 is de Drentse flora verrijkt met 130 nieuwkomers die voldeden aan de hiervoor aangehouden criteria. Zo hebben we ons (vrijwel) beperkt tot de soorten die op de Standaardlijst[4] staan. Vanuit cultuur verwilderde of onopzettelijk aangevoerde (adventief) soorten zijn alleen als nieuw voor Drenthe aangemerkt als ze in tenminste vijf kilometerhokken zijn waargenomen. Het merendeel van de opgenomen nieuwkomers bestaat uit tuinvlieders (55%). Slechts 22% van de nieuwelingen heeft Drenthe op eigen kracht bereikt. De meeste maakten hun opwachting in storingsgemeenschappen. Het gros groeit in de bebouwde kom.

Aantal Drentse nieuwkomers per kilometerhok in de periode 2001–2020[5].

Monocultuur Riviertandzaad. Foto: Els Heijman.

Pijlkruid en Kleine egelskop zijn (zeer) sterk toegenomen. Ze zijn goed bestand tegen frequent schonen van watergangen. De voedselrijkdom van het oppervlaktewater werkt eveneens in hun voordeel. Vooral Zwanenbloem profiteert ook van het inlaten van IJsselmeerwater. De achteruitgang van Waterscheerling in Drenthe heeft waarschijnlijk eveneens te maken met waterinlaat, waarvoor ze gevoelig is.

Door intensivering van het agrarisch graslandgebruik gaat Pijptorkruid, een plant van door vee opengetrapte slootkanten, achteruit. Hoog opschietende oever- en ruigteplanten als Harig wilgenroosje en Grote egelskop nemen toe. Wilde bertram, die wat fosfaatarmere standplaats prefereert, is juist minder gevonden. De kwelindicator en sterk aan beekdalen gebonden Bosbies vertoont in Drenthe, tegen de verwachting in, een zeer sterke toename.

In en langs voedselrijke wateren hebben zich nieuwkomers gevestigd die uit tuinvijvers zijn 'ontsnapt'. Van deze tuinvlieders had Grote waternavel de twijfelachtige eer van 'eerste Drentse nieuweling'. Al snel volgden de woekeraars Waterwaaier, Ongelijkbladig vederkruid en Waterteunisbloem. Dit kwartet bezorgt waterbeheerders inmiddels de nodige hoofdbrekens.
In de meetnetperiode is veel nieuwe natte natuur aangelegd, deels voor waterberging. Hier vinden we nu plantensoorten met hoofdverspreiding in het rivierengebied, zoals Slijkgroen en de nieuwkomers Klein vlooienkruid en Riviertandzaad.

Zwak gebufferde vennen en plasjes

Planten van zwak gebufferde wateren zijn in Drenthe altijd vrij zeldzaam geweest. Na een lange periode van sterke achteruitgang is dankzij natuurherstel weer sprake van enige vooruitgang. De mooiste bewijzen daarvan vinden we in nieuw gegraven plassen in laaggelegen kwelmoerasjes in de vochtige heide, waaruit vaak een beekje ontsprong. Vooral Vlottende bies, Pilvaren en Ondergedoken moerasscherm hebben hiervan geprofiteerd. Ook Veelstengelige waterbies is toegenomen, mede dankzij plagwerkzaamheden in natte heidegebieden.

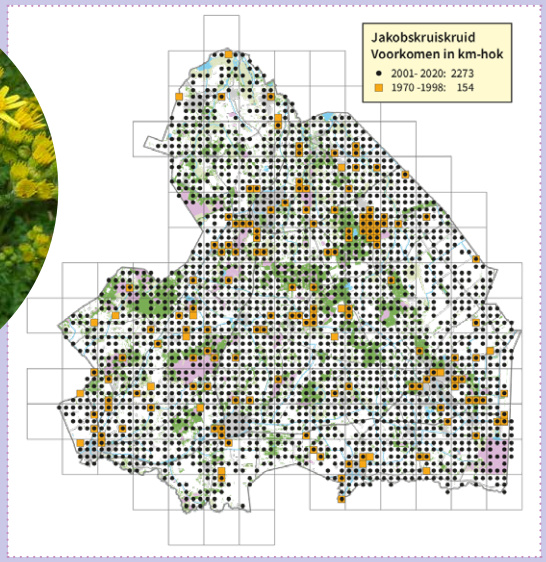
Graslanden

Planten van droge schraalgraslanden waren vroeger alom vertegenwoordigd. Door ontginning en intensivering van het landgebruik was voor 1970 al veel droog schraalland verdwenen. Buiten de natuurreservaten is het grotendeels beperkt tot wegbermen, taluds van kanalen en schrale gazons op bijvoorbeeld begraafplaatsen. De sterke toename van Jakobskruiskruid wijst op toenemende verruiging door onjuist beheer of inwaaien van meststoffen. De toename van winterannuellen als Zilverhaver, Klein vogelpootje en Eekhoorngras is waarschijnlijk het gevolg van de sinds 2000 oplopende neerslagtekorten in het zomerhalfjaar. Door langdurige droogteperioden ontstaan open plekken in de zode, ideaal voor kieming van deze kortlevende planten. Dat geldt waarschijnlijk ook voor de toename van Klein streepzaad en Zachte ooievaars-

In voedselrijk water kan Drijvende waterweegbree (midden) zich alleen handhaven dankzij toestroom van ijzerrijk grondwater. Ze gaat in Drenthe sterk achteruit. Foto: Willie Riemsma.

Voorkomen van Jakobskruiskruid in Drenthe in 1970–1998[1] en 2001–2020[5]. Van alle stijgers in de Drentse flora is Jakobskruiskruid het sterkst toegenomen. Foto: Willie Riemsma.

bek, die daarnaast profiteren van het voedselrijker worden van de graslanden. Soorten met een voorkeur voor wat minder zure bodems als Knolboterbloem, Gewone zandmuur en Kleine leeuwentand nemen in Drenthe eveneens toe. Zorgen zijn er om Grasklokje, dat in de atlasperiode menige wegberm binnen het Drentse esdorpenlandschap sierde. Op veel van deze groeiplaatsen is ze inmiddels verdwenen. Voor Kleine tijm is het in Drenthe inmiddels vijf voor twaalf. Ze behoort tot de meest bedreigde planten in Drenthe, met nog slechts enkele vitale groeiplaatsen.

Van de vroegere bloemrijke, vochtige tot natte wei- en hooilanden was in de atlasperiode ook maar weinig over. Alleen in bermen en in natuurgebieden was nog iets van hun oude luister te vinden. Graslandplanten die kleur geven aan de wei – Pinksterbloem, Scherpe boterbloem en Paardenbloem – hebben zich weten te handhaven (stabiel), maar ze komen lang niet meer zo massaal voor als weleer. ‘Ouderwetse’ grassen als Beemdlangbloem en Kamgras zijn de grote verliezers, die binnenkort alleen nog in natuurgebieden groeien. Trosdravik is zelfs daar niet veilig omdat haar kiemingskansen door het achterwege blijven van hooiweidebeheer sterk zijn afgenomen. Glanshaver en Grote vossenstaart zijn sterk toegenomen. Met Fluitenkruid en Gewone berenklauw vormen ze hoog opschietende soortenarme vegetaties, die het aanzien van de vochtige Drentse bermen kapen.

De parels van de natte (tot vochtige) hooilanden, Gewone dotterbloem en Echte koekoeksbloem, hebben zich, anders dan verwacht, in de meetnetperiode weten te handhaven. Toch is er reden tot zorg. Buiten de natuurgebieden zijn er nog maar weinig, meestal kleine groeiplaatsen. Dat geldt ook voor Waterkruiskruid, dat in de gevarenzone is beland. Dankzij natuurherstel in beekdalen neemt Veldrus toe. Ook Rietorchis profiteerde hiervan, maar ze gaat vooral vooruit door veranderd beheer van openbaar groen en aanleg van plas-dras oevers voor waterberging in woonwijken.

Alleen rond boomvoeten weet Grasklokje de negatieve effecten van vergrassing en verruiging of het schaven van de berm nog een poosje te ontlopen. Foto: Els Heijman.

Heide en veen

In de atlasperiode stonden veel heide- en veensoorten al zwaar onder druk. Dankzij natuurherstel verdwenen Kleine zonnedauw en Moeraswolfsklauw van de Rode lijst. Sommige voorheen zeldzaamheden als Moeraskartelblad zijn spectaculair toegenomen. Door nog steeds te hoge stikstofneerslag en vaker optredende langdurige droogteperioden leggen Kleine veenbes en Lavendelhei in veel veentjes echter het loodje. Dankzij plaggen heeft Klokjesgentiaan zich in de vochtige heide redelijk kunnen handhaven, maar Heidekartelblad blijft een zorgenkindje. Zelfs Gewone dophei zit in de gevarenzone en verdwijnt geleidelijk van de laatste schrale taluds in het agrarisch gebied. Van de soorten van droge heide laten Klein warkruid, Mannetjesereprijs en Stijve ogentroost een duidelijk herstel zien. Heischrale soorten als Hondsviooltje hebben het door bodemverzuring daarentegen moeilijk. Sommige, zoals Valkruid en Rozenkransje blijven alleen met gedegen kunst- en vliegwerk overeind. Buiten natuurreservaten kom je blauwgraslandsoorten zoals Blauwe knoop nauwelijks meer tegen.

Kruipertje is landelijk algemeen, maar in Drenthe nog grotendeels beperkt tot de grotere plaatsen. Foto: Edwin Dijkhuis.

Zomen en bossen
Zoomplanten van voedselrijke bodems waren vroeger schaars in Drenthe. Tot de eeuwwisseling was Dolle kervel hiervan het boegbeeld. Look-zonder-look, Robertskruid, Geel nagelkruid en Stinkende gouwe hebben haar positie overgenomen. Ze zijn in Drenthe vooral te vinden in de nabijheid van de bebouwing. Deze 'stadse' zomen herbergen nogal wat verwilderende tuinvlieders. Succesnummers onder de Drentse nieuwkomers zijn Overblijvende ossentong, Schijnpapaver, Glanzige ooievaarsbek en Schijnaardbei.

In de van oorsprong voedselarme, zure Drentse boswachterijen komen planten van voedselrijke zomen alleen voor in bosranden en bermen langs boswegen en schelpenfietspaden. Langs het fietspadennetwerk in de boswachterijen is een trits aan soorten in opmars. Gewone brunel, Brede wespenorchis, Bosaardbei, Muursla, Bleeksporig bosviooltje en Bergbasterdwederik profiteren hier van de toegenomen kalkrijkdom en daardoor verhoogde omzetting van organisch materiaal. Voor Hengel en Echte guldenroede zijn de seinen echter op rood gesprongen door verruiging van de groeiplaatsen en voor deze soorten ongunstig maaibeheer.
De toename van wintergroene Hulst en Klimop is een gevolg van de steeds mildere winters en het ouder worden van de Drentse bossen. In menig Drents loofbos op enigszins zure grond krijgen ze tegenwoordig gezelschap van verwilderende, groenblijvende sierstruiken als Taxus en de nieuwkomers Laurierkers en Japanse hulst.

Bosplanten als Gewone salomonszegel, Bosgierstgras, Reuzenzwenkgras, Witte klaverzuring en Grote muur zitten in de lift of zijn toegenomen. Ruige veldbies is echter in de gevarenzone beland. Strooiselophoping en verruiging door toegenomen voedselrijkdom hebben haar kansen op kieming en vestiging verminderd.

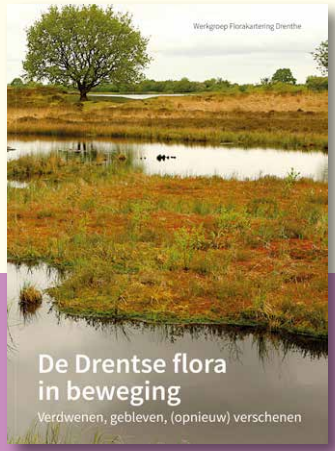
Stedelijk gebied
Veel warmteminnende soorten zijn in het koelere Drenthe beduidend zeldzamer dan in de rest van Nederland. Ook het geringere oppervlak aan verstedelijkt gebied speelt daarbij een rol. Soorten als Kruipertje, Harig vingergras en Kleine varkenskers waren in Drenthe (zeer) zeldzaam, maar hebben zich in de meetnetperiode uitgebreid onder invloed van het warmer wordende klimaat en de oprukkende bebouwing. De nieuwkomers Ronde ooievaarsbek, Stijf hardgras, Kleine zandkool en Klein glaskruid moeten het, vanwege hun voorkeur voor sterk opwarmende, enigszins kalkhoudende bodems, eveneens hebben van de bebouwde kom.

Conclusie
Vergeleken met het laatste kwart van de vorige eeuw is de Drentse flora in de eerste decennia van het nieuwe millennium soortenrijker, maar, vooral buiten de natuurgebieden, veel minder 'Drents' geworden.

Opmerking redactie: vanwege het grote aantal opgesomde soorten is afgezien van het vermelden van de wetenschappelijke namen.

Bronnen

1. Werkgroep Florakartering Drenthe, in samenwerking met Provincie Drenthe. 1999. Atlas van de Drentse Flora.
2. Arnolds, E. & B. Hoentjen. 2001. Een nieuw WFD-project: het florameetnet Drenthe. Nieuwsbrief WFD 35.
3. Meijden, R.J. van der, L. van Duuren, E.J. Weeda & C.L. Plate. 1991. Standaardlijst van de Nederlandse flora 1990. Gorteria 17: 75-127.
4. Duistermaat, H., L.B. Sparrius & T. Denters. 2021. Standaardlijst van de Nederlandse flora 2020. Gorteria – Dutch Botanical Archives 43: 109–156.
5. NDFF/Verspreidingsatlas.

De Drentse flora in beweging verschijnt begin 2026
Het is mogelijk om alvast een exemplaar van het boek te reserveren op www.wfdrenthe.nl. Hiervoor geldt een speciale voorintekenprijs van € 30,00. Deze actie is geldig tot en met 31 december 2025. Daarna kost het boek € 40,00.